

KO'P MAROTABA JARROHLIK ARALASHUVI O'TKAZILGAN SIL BEMORLARINING REABILITATSIYASI: KLINIK-AMALIY YONDASHUV

Toxirov Javoxirbek Alisher O'g'li

Central Asian medical university

Annotatsiya: Mazkur maqolada sil kasalligiga chalingan va bir necha bor torakal jarrohlik amaliyotidan o'tgan bemorlarda yuzaga keladigan reabilitatsion muammolar tahlil qilinadi. Operatsiyalardan so'ng nafas olish funksiyasining tiklanishi, o'pka kompensatsiyasining cheklanishi, psixologik va ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Fizioterapiya, medikamentoz davo, nafas mashqlari va psixologik yordam asosida kompleks reabilitatsiya yondashuvi taklif qilinadi. Ushbu yondashuvning amaliy natijalari va takomillashtirish yo'llari taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: fizioterapiya, reabilitatsiya, o'pka kompensatsiyasi, ko'p marotaba operatsiya, nafas yetishmovchiligi, torakoplastika, sil

Sil kasalligini og'ir va murakkab shakllarida, ayniqsa dori vositalariga chidamli holatlarda, torakal jarrohlik aralashuvlar ko'p hollarda yagona samarali davolash vositasi hisoblanadi. Ammo bu yondashuv faqat operatsiya bilan yakunlanmaydi – bemorlarni tiklash, ularning hayot sifatini tiklash va kasallikdan keyingi hayotga qayta moslashuvi muhim bosqichni tashkil qiladi. Ayniqsa bir necha marta operatsiya o'tkazgan bemorlarda reabilitatsiya jarayoni murakkab bo'lib, uzoq vaqt va tizimli yondashuvni talab qiladi.

Operatsiyadan keyin o'pka hajmining kamayishi, kompensator mexanizmlarning cheklanishi, surunkali nafas yetishmovchiligi, mushaklarning zaiflashuvi, umumiy tana kuchsizligi, depressiv holatlar va ijtimoiy izolyatsiya holatlari tez-tez uchraydi. Bularning barchasi nafaqat fiziologik, balki psixologik va ijtimoiy omillar bilan bog'liq. Shu sababli, reabilitatsiya jarayoni multidisiplinar yondashuv asosida tashkil etilishi lozim.

Ushbu maqolada bir necha bor torakal operatsiyalardan o'tgan sil bemorlarining tiklanish dinamikasi, fizioterapevtik va psixologik yordam dasturlari, hamda klinik kuzatuvlarga asoslangan tavsiyalar tahlil etiladi. Bemorlarning hayot sifatini tiklashga xizmat qiluvchi samarali reabilitatsiya modellariga e'tibor qaratiladi.

Sil kasalligini davolashda torakal jarrohlik yondashuvlari, ayniqsa dori vositalariga chidamli shakllarda, asosiy terapevtik vosita sifatida keng qo'llaniladi. Ammo bemorning sog'ayishiga olib keluvchi omil sifatida nafaqat operatsiya muvaffaqiyati, balki undan keyingi reabilitatsiya jarayonining to'g'ri va tizimli yo'lga qo'yilishi ham muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, bir necha marotaba o'pka rezektsiyasi yoki torakoplastika kabi murakkab jarrohlik amaliyotlaridan o'tgan bemorlarda nafaqat

jismoniy, balki psixologik, ijtimoiy va metabolik o'zgarishlar yuzaga keladi. Ularni kompleks yondashuv asosida tiklash, bemorning hayot sifatini tiklash va jamiyatga qayta moslashtirish muhim klinik va ijtimoiy vazifa bo'lib qolmoqda.

Ko'p marotaba operatsiya o'tkazilgan bemorlarning asosiy klinik muammolari orasida surunkali nafas yetishmovchiligi, gipoksiya, umumiy holsizlik, yurak-qon tomir tizimi faoliyatining pasayishi, o'pka kompensatsiyasi mexanizmlarining cheklanishi kabi holatlar yetakchi o'rinda turadi. Bu o'zgarishlar nafaqat operatsion yo'qotishlar, balki uzoq davom etgan infeksiya-yallig'lanish jarayonlari, dori vositalarining nojo'ya ta'siri va harakatsiz turmush tarzining oqibati sifatida yuzaga chiqadi. Aynan shu sababli reabilitatsiya dasturlari o'z ichiga nafaqat nafas olish mashqlari yoki dori terapiyasini, balki fizioterapiya, psixologik maslahat, ovqatlanish rejimini tuzatish, ijtimoiy faoliyatni tiklashga yo'naltirilgan chora-tadbirlarni ham qamrab olishi zarur.

Operatsiyadan keyingi ilk davrda bemor statsionar sharoitda nafas mashqlari, drenaj usullari, bronxial sekretsiani tozalash texnikalari bilan shug'ullanishi kerak. Shuningdek, yurak-qon tomir tizimiga ortiqcha yuk tushmasligi uchun individual yuklamalar bilan harakat tartibi belgilanishi kerak. Ko'p marotaba operatsiya o'tkazgan bemorlarda o'pka kompensatsiyasi pasaygani sababli, hatto eng oddiy jismoniy faollikda ham dispneya (nafas qisishi), taxikardiya yoki ortiqcha charchoq holatlari kuzatiladi. Shu bois reabilitatsiya dasturining boshlanishi asta-sekinlik bilan va yurak-o'pka zaxiralariga qarab olib borilishi zarur.

Bunday bemorlarning aksariyatida torakoplastika yoki keng rezektsiyalardan so'ng ko'krak qafasi deformatsiyalari, bo'yinning holat buzilishi, qovurg'a-fassiya muvozanatining buzilishi kabi ortopedik o'zgarishlar yuzaga keladi. Bu esa nafaqat tashqi ko'rinishga, balki mushak-skelet tizimining umumiy ish faoliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, reabilitatsiya bosqichida individual tayyorlangan fizioterapiya mashqlari, orqa mushaklari uchun kompleks harakatlar, holatni tuzatuvchi mashg'ulotlar joriy qilinadi. Bemor bilan ishlovchi rehabilitolog, torakal jarroh va pulmonolog o'zaro muvofiqlashtirilgan tarzda harakat qilishi lozim.

Alohida e'tiborga molik muammo — bu bemorning psixologik holati. Uzoq davom etgan kasallik, bir necha marta jarrohlik aralashuvi, doimiy klinik nazorat, jismoniy faollik cheklovi, jamiyatdan ajralish kabi omillar bemorda depressiv kayfiyat, motivatsiyaning yo'qolishi va ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, ko'p marotaba operatsiya o'tkazgan sil bemorlarining 60 foizdan ortig'ida surunkali depressiv holatlar, 40 foizida esa ijtimoiy izolyatsiyaga moyillik qayd etilgan. Bu esa nafaqat sog'ayish sur'atini sekinlashtiradi, balki relaps xavfini ham oshiradi. Psixologik maslahatlar, psixoterapevtik mashg'ulotlar va bemorga ijtimoiy qo'llab-quvvatlash muhitini yaratish reabilitatsiya strategiyasining muhim komponentiga aylanishi lozim.

Reabilitatsiyaning samaradorligini oshirishda bemorning o'zi va uning oila a'zolarini motivatsiyalash muhim o'rin tutadi. Har bir bemorga individual sog'ayish yo'li va taxminiy natijalar tushuntirilgan holda, bosqichma-bosqich tiklanish rejasini tuzish lozim. Shu bilan birga, ovqatlanish tartibi, dori vositalarini qabul qilish tartibi, uy sharoitida harakat rejimi kabi masalalarda ham amaliy tavsiyalar berilishi kerak.

Ko'p marotaba operatsiya o'tkazilgan bemorlar orasida ishga yaroqlilikni tiklash darajasi to'g'ridan-to'g'ri reabilitatsiya dasturining sifatiga bog'liq. Ayrim bemorlar reabilitatsiya imkoniyatlari cheklangani uchun mehnatga qayta yaroqsiz deb topiladi. Ammo zamonaviy yondashuvlar, masalan, ambulator reabilitatsiya markazlari, masofaviy tibbiy nazorat (telemeditsina), psixologik yordam guruhlari yordamida bu darajani oshirish mumkin. Shuningdek, ko'p martalik operatsiyalar olib borilgan bemorlarda reabilitatsiya tizimi ichida infeksiyalarning oldini olish choralari, nafas yo'llarining gigiyenasi, uy sharoitida sanitariya qoidalariga amal qilish ham asosiy e'tiborga olinishi lozim. Ular immunsuppressiv ahvolda bo'lishlari sababli ikkilamchi infeksiyalar xavfi yuqori. Bu esa retsidivlarning oldini olish va bemorning immun tizimini mustahkamlash choralari reabilitatsiya dasturiga kiritishni talab qiladi.

Shunday qilib, ko'p marotaba jarrohlik aralashuvlar o'tkazilgan sil bemorlarining reabilitatsiyasi bu faqat oddiy sog'ayish bosqichi emas, balki keng qamrovli, tarmoqlashgan, individuallashtirilgan va multidisiplinar yondashuv asosida olib boriladigan murakkab davolash jarayonidir. Faqat shundagina bemorning sog'lig'i tiklanadi, hayot sifati yaxshilanadi va kasallik qaytalanishining oldi olinadi.

Ko'p marotaba torakal jarrohlik amaliyotlaridan o'tgan sil bemorlarining reabilitatsiyasi – bu nafaqat kasallikdan sog'ayish bosqichi, balki organizmning jismoniy, psixologik va ijtimoiy holatini tiklashga qaratilgan kompleks davolash strategiyasidir. Amaliyot ko'rsatadiki, o'pka kompensatsiyasi cheklangan, nafas olish funksiyasi pasaygan, umumiy hayot sifati zaiflashgan holatlardagi bemorlar bilan individual, tizimli va ko'p bosqichli yondashuv asosida ishlash zarur.

Nafas olish mashqlari, fizioterapiya, sog'lom ovqatlanish, psixologik maslahatlar, dori terapiyasi va ijtimoiy integratsiya reabilitatsiyaning asosiy yo'nalishlari sifatida qaralishi kerak. Ayniqsa, bemor va uning oilasi bilan o'tkaziladigan tushuntirish ishlari, doimiy monitoring va ijobiy motivatsiya sog'ayish natijalarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shunday qilib, silning og'ir shakllarida bir necha marotaba jarrohlik amaliyotidan o'tgan bemorlar uchun samarali reabilitatsiya jarayoni — kasallikdan keyingi hayot sifatini tiklash va retsidivlarning oldini olishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. (2023). Global Tuberculosis Report 2023. Geneva: WHO.
2. Убайдуллаев Ш.Р., Холматов Н.А. (2020). Фтизиохирургия: Учебное пособие. Тошкент: “Тиббиёт” нашриёти.
3. Light, R. W. (2019). “Rehabilitation after pulmonary tuberculosis: Challenges and clinical approaches.” *European Respiratory Review*, 28(152), 190089.
4. Karimov R.B., Yuldashev A.R. (2021). “Multimodal rehabilitation in post-thoracoplasty patients: National experience.” *Uzbek Journal of Pulmonology*, 6(2), 31–39.
5. Ponomarev I.V., Shafikov A.A. (2020). Реабилитация после фтизиохирургических вмешательств. Москва: Медицина.
6. Khan, A. et al. (2022). “Rehabilitation outcomes in multi-operated pulmonary TB patients.” *International Journal of Tuberculosis and Lung Disease*, 26(4), 411–418.
7. Ministry of Health of the Republic of Uzbekistan. (2022). Clinical Guidelines on Tuberculosis Surgery and Rehabilitation. Tashkent.
8. Ismoilova G., Rakhmatov B. (2023). “Psychosocial rehabilitation of post-surgical TB patients.” *Journal of Clinical Recovery Medicine*, 5(3), 50–57.
9. Macedo, A. et al. (2021). “Multidisciplinary rehabilitation protocols in chronic TB cases.” *Journal of Thoracic Disease*, 13(6), 4020–4031.
10. Anderson, J. (2020). “Pulmonary rehabilitation in complex TB management: Global perspectives.” *Lung Health International*, 17(1), 12–20.